

Tsivos, Konstantinos

Občanská válka a řecká emigrace

Porta Balkanica. 2010, vol. 2, iss. 1, pp. 14-19

ISSN 1804-2449

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135270>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

O občanská válka a řecká emigrace

Kostas Tsivos

Před šedesáti lety se na horském masivu Grammos u řecko-albánských hranic odehrálo poslední dějství občanské války v Řecku, která do nedávna představovala nejvýznamnější konflikt v dějinách poválečné Evropy. Hned po jejím skončení se v Československu a v dalších komunistických zemích ocitly tisíce příslušníků poražené řecké komunistické armády, jejich příbuzných a sympatizantů. V Československu se na podzim 1949 usadilo přes 12 000 řeckých emigrantů. Byli to předkové dnešní řecké komunity v ČR, která tu žije již 60 let a k níž se hlásí přes čtyři tisíce osob.

Řecká občanská válka oficiálně skončila v srpnu 1949. Její následky však zmítaly Řecko až do osmdesátých let. V podstatě nikdo, ani historici, nedokáže s jistotou určit začátek této války. Pokud budeme postupovat podle známého klišé, že „historii píšou vítězové“ musíme konstatovat, že dle pravicové historiografie, která v Řecku převažovala až do osmdesátých let, tato „válka s bandity“ nebo s „bulharo-komunisty“ měla být druhým pokusem Komunistické strany Řecka o získání moci v zemi s podporou Sovětského svazu a všech komunistických zemí sousedících s Řeckem, tzn. Titovy Jugoslávie, Dimitrovova Bulharska a Hořžovy Albánie. Levicová historiografie zase tvrdila, že „boj proti monarcho-fašistům a anglo-americkým okupantům“ měl být odpovědí na „bílý teror“, který rozpoutala pravice na úkor stoupců levice hned po osvobození Řecka v říjnu 1944.

Dnes se většina řeckých historiků přiklání k názoru, že občanská válka je sérií ozbrojených střetů mezi řeckou levicí a pravicí jejichž začátek se nachází ještě v době německé okupace, kdy řecké prokomunistické partyzánské vojsko ELAS začalo bojovat proti výrazně menším royalistickým a republikánským odbojovým organizacím EDES a EKKA. Bezprostředně po osvobození Řecka následovalo další krvavé kolo, tzv. Δεκεμβριανά (Dekembriana), které se odehrálo hlavně v Aténách v prosinci 1944 a v lednu 1945. V tomto konfliktu royalistické formace za výrazné podpory britské armády a britského letectva velmi tvrdě potlačily pokus prokomunistické fronty EAM, která měla prakticky pod kontrolou asi tři čtvrtiny řeckého území, o získání kontroly i nad Aténami. Třetí, nejbrutálnější, kolo občanské války začalo na jaře 1946 a skončilo o téměř čtyři roky později definitivní porážkou komunistické snahy o zvrát prozápadní orientace Řecka.

Občanská válka v Řecku byla doslova bratrovražedná. Rozdělila hluboko společnost a nenávratně poznamenala každé město a každou obec. Každá řecká rodina si nese svůj příběh z této války. Řekové se rozdělili na „zrádce“ a na

„národně smýšlející“. Z politického hlediska i tato občanská válka byla typickým příkladem extrémní polarizace společnosti. Rozpoutáním této války byl prakticky odstraněn „střední prostor“ a v podmínkách vzájemné nevraživosti ztratila na celá desetiletí smysl každá snaha o kompromis a vytratil se cit pro umírněnost. Zavládla podjatost a nedůvěra. Tisíce stoupců levice byly uzavřeny až do poloviny 60. let v koncentračních táborech nebo deportovány na nejpustší ostrovy Řecka. Tím pádem se pojem „pokrok“ ztotožnil s levicí, zatímco pojem „zpátečnictví“ s pravíci. Občanská válka kromě jiného poznamenala Řecko též demograficky a urbanisticky. Stovky vesnic v horském vnitrozemí Řecka byly zpusťošeny a skoro milion jejich obyvatel byl vládním vojskem donucen usadit se na periferii měst, aby byli venkované lépe kontrolovatelní. Ti, co zbyli na venkově v padesátých letech, utekli také do měst za prací a politickou anonymitou. To, že v dnešní aténské aglomeraci žije téměř každý druhý Řek, je také jeden z důsledků občanské války. Statisíce Řeků odešly na západ. Paradoxně většina z nich – asi tři sta padesát tisíc – se zúčastnila výstavby poraženého Německa, zatímco jejich vlastní domov – byť vítězný – ležel stále v troskách. V době, kdy ostatní evropské státy stavěly pevné základy na následný „zlatý věk“, Řecko si lízalo své rány. Jeho obnova se pozdila o tři desetiletí.

Řecká emigrace v Československu

Dalším z hmatatelných výsledků občanské války byl odchod asi sto tisíc přívrženců poražených komunistů do tehdejších „lidově demokratických“ států. Největší skupina emigrantů, složená převážně z bojeschopných formací, zamířila do exotického Taškentu v sovětském Uzbekistánu. Druhá největší skupina, asi sedm tisíc dospělých a pět tisíc dětí, zamířila do Československa. Jako první se do Československa dostaly děti, již v období od jara 1948 do léta 1949. Gottwaldův režim přijal tyto „děti revoluce“ s velkým nadšením. Dětem, které přijely vlakovými soupravami v zuboženém a utrápeném stavu byla poskytnuta vzorná péče a pro jejich potřeby bylo zřízeno asi padesát dětských domovů, většinou ve znárodněných zámcích po odsunutě šlechtě nebo v různých lázeňských zařízeních. Stejným způsobem odešlo z Řecka, v době kdy ještě zuřila válka, asi 25 000 dětí. Aténská královská vláda označila tento odsun dětí jako „παιδομάζωμα (pedomazoma)“, tzn. násilný nábor dětí. Tento termín v povědomí všech Řeků byl spjat s násilným nábořem dětí, který prováděli po staletí Turci, aby z odvedených dětí z křesťanských rodin vytvořili obávané janičárské oddíly. Aténská vláda obvinila řecké komunisty a jejich spřátelené režimy, že cílem tohoto odsunu je „odnárodnění“ či „poslovanštění“ těchto dětí, které po vymývání mozků měly bojovat proti své vlastní zemi. Ukázalo se však, že většina těchto dětí se dostala do zahraničí se souhlasem svých rodičů, byť uděleným s těžkým srdcem. Jejich výchova byla prokazatelně prokomunistická a v polomilitaristickém duchu, uplatně-

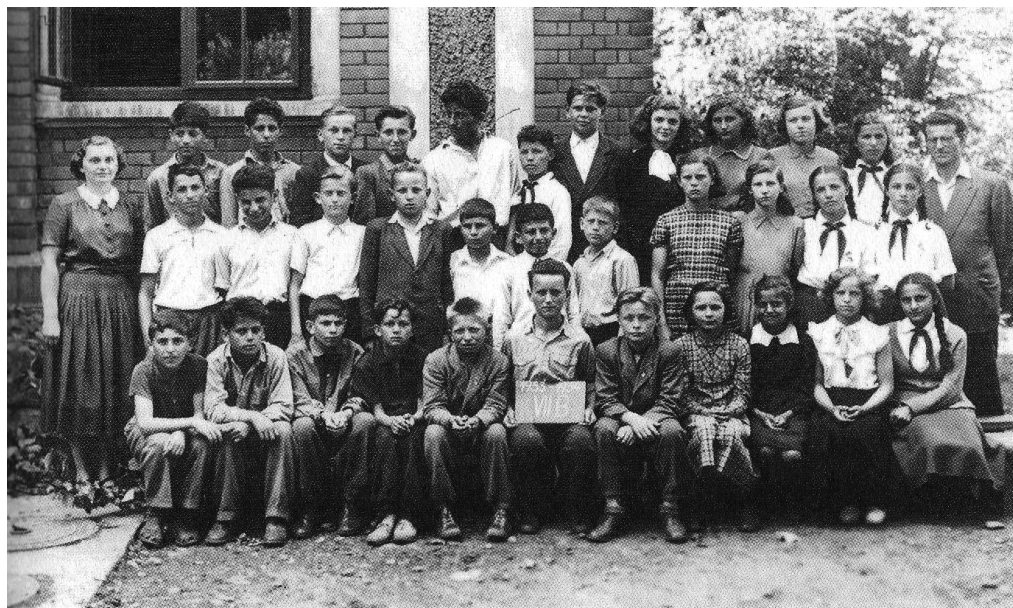
ném více méně i v dalších zemích Východu i Západu, nikdy však nebyla namířena proti Řecku. Podmínky pro jejich vzdělání s následnou kvalifikací byly v tehdejší Československu mnohem lepší ve srovnání se životními podmínkami zaostalých oblastí severozápadního Řecka, odkud pocházely. Musíme poznamenat, že svou hru s dětmi si zahrála aténská vláda, zejména energická královna Frederika. Ta soustřeďovala sirotky nebo děti po levicových partyzánech do „královských dětských vesniček“ odkud byly následně nabízené k adopci „politicky spolehlivým“ rodinám nebo bezdětným rodinám v zamoří.

Dospělí řečtí emigranti se dostali do Československa sedmi vlakovými transporty během podzimu 1949. Většina z nich přijela z jugoslávského městečka Buljkes, kde v době války našli útočiště se souhlasem Tita. Po roztržce Tita se Stalinem, v níž řečtí komunisté podpořili Stalina, byli nuceni odjet z Jugoslávie. Druhá skupina emigrantů měla mnohem delší cestu: polskými loděmi odplula z albánského přístavu Durrës a přes Gibraltar se dostala do polského přístavu Gdyně a odtamtud vlakem do Československa. Tyto skupiny emigrantů prošly několikátýdenní karanténou v Mikulově a v Lešanech, v místech kde dnes stojí Vojenské muzeum. Dle přání vedení KSŘ měli emigranti zůstat soustředěni až do jejich, jak se doufalo, brzkého návratu do vlasti, v oblastech, jejichž morfologie by se podobala těm, odkud většina těchto emigrantů pocházela, tzn. podobných hornatým oblastem severozápadního Řecka. Pro tento účel bylo vybráno několik desítek vesnic a osad ve značně vzdálených a izolovaných okresech Žamberk, Krnov a Jeseník, odkud bylo o tři roky dříve odsunuto německé obyvatelstvo. Tím pádem tyto oblasti poskytovaly dostatek ubytovacích a pracovních příležitostí. Skutečnost se však v následujících letech radikálně změnila: návrat uprchlíků se ukázal být otázkou vzdálené budoucnosti, jelikož jim mezitím aténská vláda odňala řecké občanství pod záminkou, že slouží cizím zájmům a jedná se o zrádce. Na druhou stranu průmyslový boom Československa vyžadoval nové pracovní posily a továrny poskytovaly vidinu lepších výdělků a ubytovacích možností. Proto většina řeckých emigrantů opustila venkovská místa původního usídlení a přesunula se do městských sídlišť v Ostravě, Karvině, Brně, Trutnově nebo Krnově. Během několika let se Řekové dokázali úspěšně adaptovat do české společnosti. Z původních pastevců a rolníků se stali kvalifikovaní dělníci. Zatímco jejich děti studovaly již od začátku 60. let v českých školách, dospělí Řekové si postupně osvojili český jazyk a v mnohém přijali český způsob života, aniž by se asimilovali s místním obyvatelstvem. V každé řecké společnosti při novoročních oslavách zaznělo přání „και του χρόνου στην πατρίδα“ (a za rok v naší vlasti). Stovky z nich se začaly individuálně zajímat o možnosti repatriace. Jejich žádosti byly posouzeny řeckými orgány, které nezřídka požadovaly od emigrantů zřeknutí se svých idejí nebo spolupráci proti svým souputníkům.

Většina emigrace se vrátila v polovině osmdesátých let, poté co tehdejší socialistická strana PASOK vyhlásila amnestii. Atény podepsaly v r. 1985 smlouvu s Prahou o uznání odpracovaných let emigrantů v Československu, což umožnilo zdravotní a důchodové krytí repatriovaných Řeků. V Československu po r. 1989 zůstali většinou Řekové, kteří mezi tím uzavřeli smíšená manželství, ve kterých žije devět z deseti dnešních českých Řeků. Dnešní řecká menšina v České republice má poněkud různorodější charakter, stále však její jádro nepochybně tvoří příslušníci bývalé emigrace. Podle výsledků posledního sčítání obyvatelstva se v r. 2001 k řecké národnosti přihlásilo 3 219 osob.

O charakteru řecké komunity v Československu

Při pohledu Čechů na „jejich“ Řeky převažuje poněkud zastaralý stereotyp, že se jedná o sympatizanty komunistů, kteří po se jejich porážce v Řecku uchýlili do českých zemí (na Slovensku je usazeno jen kolem 50 Řeků). Bližší pohled na řeckou komunitu ukazuje, že se jedná o velmi pestrý celek lidí a je škoda, že se jejich dlouholetá přítomnost v českých zemích, jejich etnické a jazykové rysy doteď nestaly předmětem serióznějšího bádání. Řečtí emigranti se mezi sebou velmi výrazně lišili nejen původem, ale též etnicky, jazykově i politicky. Asi čtvrtinu původní emigrace (asi 3 000 osob) tvoří-



Dětský domov Veselíčko

li slovanští Makedonci, tzn. slovanské obyvatelstvo severního Řecka, které se v době občanské války hojně angažovalo v komunistickém vojsku DSE s vidinou získání autonomie nebo i odtržení od řeckého státu. Řecká emigrace zahrnovala též Arumuny (Vlachs), tj. příslušníky polonomádského etnika hovořící románským dialektem, sefardské Židy ze Soluně hovořící jazykem ladino (směsicí španělštiny a hebrejštiny) nebo několik málo příslušníků muslimské komunity z řecké Thrákie hovořících turecky. Mezi samotnými Řeky tvořili jednu velkou skupinu uprchlíci z Malé Asie a černoomořského pobřeží, kteří se po velké výměně obyvatelstva mezi Řeckem a Tureckem v r. 1923 usadili právě v řecké Makedonii. Jinými slovy byla tato skupina obyvatel během čtvrt století nucena dvakrát uprchnout ze svých domovů do neznáma.

Ale ani politicky řecká emigrace nepředstavovala jednotlivý celek. V první fázi emigrace do Československa se ocitlo několik desítek zajatců komunistických partyzánů z řad královské armády. Několik z nich se s podporou řeckého velvyslanectví v Praze pokusilo v padesátých letech uprchnout na západ. Jako „nespolehlivé elementy“ byli soustředěni v pracovním táboře Vír, poblíž Brna. Ve stejné době byla skupina osmdesáti Řeků obviněna z podvrtné nebo nepřátelské činnosti a následně odsouzena k dlouholetému trestu odnětí svobody. Několika odsouzeným byl zbytek trestu prominut a mohli odjet do Řecka s prvním – a zároveň posledním – masovým transportem repatriantů v r. 1954. Další si však odpykávali tresty až do šedesátých let.

Politický život prokomunistické většiny emigrantů rovněž prošel v poměrně krátké době bouřlivým vývojem. První velký třesk řecká emigrace zaznamenala v r. 1956, kdy byl z čela exilového vedení KS Řecka odstraněn její stalinistický vůdce Nikos Zachariadis. Jeho vyloučení ze strany se uskutečnilo po intervenci vysokých představitelů „bratrských stran“ ze socialistických zemí. Československo bylo zastoupeno v příslušné komisi „bratrských stran“ tím nejpovolnějším: tehdejším ministrem vnitra Rudolfem Barákem. Tímto krokem se řecká emigrace nejen v Československu, ale i v ostatních socialistických zemích rozdělila na stoupence nového vedení pod Kostasem Kolijannisem a na zastánce bývalého vůdce Nikose Zachariadise. Druhá skupina začala být v Československu systematicky sledována StB a byla proti nim přijata různá „preventivní opatření“. Nevraživost mezi oběma skupinami dosáhla takových rozměrů, že v říjnu 1958 zavraždili stoupenci Kolijannise v Berouně v den jeho svátku před očima vlastní rodiny „zachariadovce“ Dimitrise Kufakise.

Rok po vyhlášení vojenské diktatury v Řecku (duben 1967) přichází druhé velké rozštěpení v rámci exilové KS Řecka. Vedení strany se rozděluje v únoru 1968 na promoskevskou skupinu pod vedením K. Kolijannise a reformní křídlo pod vedením Dimitrise Partsalidise. Toto rozštěpení

vrcholil v době Pražského jara, které zásadním způsobem ovlivňuje život řecké emigrace a to nejen v Československu. Většina řeckých komunistů v Československu se staví na stranu reformistů. Asi není těžké domyslet si dopady jejich volby po nastolení normalizace. Jak čeští, tak i řečtí reformní komunisté byli za svá stanoviska hojně vylučováni ze strany, odstraněni z vysokých míst, zbaveni svých prestižních profesí, haněni a diskriminováni.

Studium řecké emigrace a české archívy

Studium občanské války v Řecku a v menší míře studium řecké emigrace v bývalých socialistických zemích se naplno rozběhlo na konci 90. let. Nejdřív se zájem historiků soustředil na bádání v archivech Velké Británie a Spojených států. Čerpali též z memoárů a výpovědí, které po sobě zanechali protagonisté této války. V poslední době se však stále výrazněji projevuje obrat k méně zaujatým výpovědím „malých“ účastníků, obrat k mikrohistorii. Sílí také zájem o archivní materiály z bývalých socialistických zemí. Neznalost jazyka byla dlouho překážkou pro systematické bádání v českých archívech. Tento problém byl postupně překonán, protože v Řecku je velká poptávka po získávání všestranných informací, které nepochybně zahrnují i československou účast v řecké občanské válce. Naštěstí pevné základy k dalšímu studiu řecké emigrace v Československu stačil položit již zesnulý balkanista Pavel Hradečný.

BIBLIOGRAFIE:

BOTU, Antula – KONEČNÝ, Milan. *Řečtí uprchlíci – Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989*, Praha 2005.

HRADEČNÝ, Pavel. *Řecká komunita v Československu – Její vznik a počáteční vývoj (1949–1954)*, Studijní materiály Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2000.

HRADEČNÝ, Pavel. Zdrženlivý internacionalismus – Občanská válka v Řecku a československá materiální pomoc Demokratické armádě Řecka In: *Soudobé dějiny*, 1–2/2003.

KRÁLOVÁ, Kateřina. Otázka lojality řecké emigrace v Československu v letech 1948 až 1968 In: *Slovanský přehled*, 3/2009

TSIVOS, Kostas. Demograficko-společenská analýza komunity řeckých politických emigrantů v Československu v 60. letech In: *Epea Pteroenta – Různě Dostálové k narozeninám*, Host, Brno 2009.

TSIVOS, Kostas. Makedonská otázka v souvislosti s řeckou občanskou válkou – Slavomakedonci jako součást řecké emigrace v Československu In: *Slovanský přehled*, 3/2009